Gordan Družić

IZLAGANJE: 24. listopada 2007. godine

Gospodarski razvoj Hrvatske i EU

Analiza makroekonomskog kretanja u hrvatskome gospodarstvu u razdoblju 1990. – 2006. pokazala je da se, unatoč nekim pozitivnim pomacima u posljednje dvije godine u pogledu zaposlenosti, hrvatsko gospodarstvo nalazi u dugogodišnjoj krizi koja, zapravo, traje od 1980. godine, dakle više od četvrt stoljeća.
Takav zaključak temeljimo na sljedećim podacima:
– BDP u 2006. godini samo je 12,9 posto veći od onoga u 1990. godini
– industrijska proizvodnja u 2006. na razini je od 85 posto one u 1990. godini, a zaposlenost u industriji na 40 posto
– ukupni vanjskotrgovinski deficit za razdoblje 1990. – 2006. godine iznosi 72,9 milijardi US dolara
– ukupni deficit tekućeg računa platne bilance za razdoblje 1994. – 2006. godine iznosi 20 milijardi US dolara
– inozemni dug porastao je s 3 milijarde u 1994. na 38,4 milijardi US dolara u 2006.
– nezaposlenost je porasla s 8,9 posto (161 tisuća) u 1990. na 16,6 posto (oko 300 tisuća) u 2006. godini.

U traženju izlaza iz kriznog stanja Hrvatska bi trebala poći od sljedećih činjenica:
– Hrvatska je mala, gotovo beznačajna, zemlja bez ikakvog utjecaja na svjetske procese. Jedini nam je izbor biti izolirani ili im se pridružiti i pokušati ih iskoristiti na za nas najpovoljniji način anticipirajući svjetske trendove u idućih nekoliko godina. Jer i u tim i takvim procesima neke zemlje prolaze lošije, a neke bolje.
– Dugoročno znatniji rast nije nigdje u svijetu, koliko je nama poznato, ostvaren spontano, već je bio plod svjesne akcije države.
– Veliki utjecaj na kretanja u hrvatskome gospodarstvu i njegovu strukturu imaju već sada ukupna kretanja unutar EU-a. Taj će se utjecaj, naravno, još više povećati pristupanjem Hrvatske EU-u. Stoga hrvatska strategija razvoja i ekonomske politike za njezino provođenje moraju sadržavati kako ključne elemente strategije i politike razvoja EU-a, tako i moguća kretanja unutar EU-a u budućnosti.

S toga aspekta analizirali smo dva (ekonomsku politiku i strategiju razvoja) smjera mogućih načina izlaska iz krize od ukupnih šest (kao područja na kojima su nužne promjene navedeni su još: ljudski resursi, korištenje kapitala, funkcioniranje tržišta i pravne države, funkcioniranje državne uprave i uvođenje poduzetničkog ponašanja).
Što se tiče ekonomske politike, konstatirali smo da je najprije potrebno definirati njezine ciljeve jer oni određuju njezine instrumente i mjere potrebne za njihovo ostvarivanje. Kako Hrvatska dugoročno ne može riješiti probleme svojih deficita (vanjskotrgovinskog, tekućeg računa platne

bilance i proračunskog), njihovih izvedenica – javnog i ukupnog vanjskog duga, te visoke nezaposlenosti bez povećanja proizvodnje i zaposlenosti temeljene na izvozu – osnovni cilj nameće se sam po sebi. To podrazumijeva, uz zadržavanje postojeće monetarne i tečajne politike, temeljitu poreznu reformu, koja će za osnovni cilj imati povećanje zaposlenosti, proizvodnje i izvoza.
Hrvatska se još, sada davne, 1993. godine, iz meni do sada sasvim nejasnih razloga, praktično odrekla monetarne politike kao osnovnog obilježja nacionalne ekonomije i dijela ukupne makroekonomske politike kojom se može djelovati na rast proizvodnje, zaposlenosti i izvoza, odnosno na povećanje konkurentnosti. Slovenija je to učinila tek priključenjem EU-u, 15 godina poslije stjecanja samostalnosti. Tako je fiskalna politika, uz politiku plaća, ostala praktično jedini instrument kojim se mogu ostvariti ciljevi ekonomske politike. Kako ćemo priključenjem EU-u izgubiti samostalnost i na tom području, više bi nego razumno bilo iskoristiti preostalo vrijeme i što više osnažiti, razviti i pripremiti hrvatsko gospodarstvo za ono što ga čeka.
Neka od mogućih polazišta, dakle ne nužno najbolja i sva, za reformu poreznog sustava bila bi povećanje poreza na potrošnju i proporcionalno smanjenje poreza na rad i kapital.
Takvim promjenama utjecalo bi se, s jedne strane, na smanjenje uvoza i općenito "pregrijane potrošnje" – godinama trošimo više nego što privređujemo – a, s druge, stimulirao bi se izvoz, odnosno njegova konkurentnost i profitabilnost, a samim tim i njegova atraktivnost za ulaganja i povećanje zaposlenosti i proizvodnje.
Naravno, hrvatska strategija ne može, a niti treba, biti samo naša autonomna stvar. Izuzetno je važno ono što se događa, a još više što će se događati, u našem okruženju, posebice u EU-u koji je naš najveći vanjskotrgovinski partner, područje s kojeg dolazi glavnina turista i prometa, a ujedno i naš najveći vjerovnik.
Stoga bi trebali, a pristupom EU-u imati ćemo i obvezu, u hrvatsku strategiju ugraditi pet prioritetnih razvojnih područja EU-a utvrđenih Lisabonskom strategijom.

Pet prioritetnih područja strategije jesu:

– Društvo znanja. Predviđa se uspostava informacijskog društva, veće ulaganje u istraživanje (3 posto BDP-a) te razvoj ljudskog kapitala putem obrazovanja.

– Jedinstveno tržište. Cilj je ukloniti prepreke slobodnom kretanju usluga (uključujući financijske), dovršetak jedinstvenog tržišta u tzv. mrežnim industrijama, odnosno liberalizacija tržišta električne energije, plina, poštanskih usluga i zračnog prometa te osiguranje jednoznačne primjene pravila o državnoj pomoći. Sve to trebalo bi se osigurati učinkovitijim prijenosom propisa EU-a na nacionalnu razinu.

– Stvaranje klime za razvoj poduzetništva. Ovo podrazumijeva stvaranje makroekonomskog okruženja koje bi poticalo investicije, inovacije i poduzetništvo. To bi se trebalo ostvariti putem lakšeg pristupa financijskim institucijama, jasnijim pravilima stečaja, lakšim osnivanjem poduzeća te smanjivanjem troškova poslovanja.

– Izgradnja tržišta rada koje će jačati socijalnu koheziju. Ciljevi Strategije jesu povećanje ukupne stope zaposlenosti na 70 posto, stope zaposlenosti žena na 60 posto i stope zaposlenosti starijih radnika na 50 posto u 2010. godini. Povećanje prilagodljivosti radnika i poduzeća novim tehnologijama: fleksibilnosti organizacije rada, usvajanje europskoga

socijalnog modela i njegova transformacija prema ekonomiji i društvu znanja, iskorjenjivanju siromaštva.

- Rad na ekološki održivoj budućnosti. Traži se brza ratifikacija Protokola iz Kyota (2002.) i napredak u postizanju njegovih ciljeva – 12 posto primarnih energetskih potreba i 22 posto bruto električne potrošnje iz obnovljivih energetskih izvora do 2005. te usvajanje propisa o oporezivanju energije i odgovornosti za štetu u okolišu.
Hrvatska će u ostvarivanju ciljeva Lisabonske deklaracije posebne probleme imati na području zapošljavanja, tržišta rada i socijalne kohezije zbog visoke nezaposlenosti i načina provedbe procesa pretvorbe i privatizacije, koji je doveo do velikog socijalnog raslojavanja hrvatskoga društva.
Što se tiče mogućih kretanja u budućnosti u EU-u i svijetu, na raspolaganju su nam brojne "future studies" različitih međunarodnih institucija, organizacija i istraživačkih timova ili pojedinaca. S obzirom na to da polaze od različitih teorijskih modela i pretpostavki, dolaze i do različitih scenarija budućnosti. U tekstu smo dali širi prikaz studije "Five Possible Futures for Europe" kako zbog toga što ju je izradila "Forward Studies Unit" Europske komisije, tako i zbog širokog područja koje pokriva – od razvoja unutrašnjeg tržišta EU-a do mogućih konfliktnih situacija i zaoštravanja borbe protiv terorizma.

Scenariji su slijedeći:

Scenarij 1: Pobjedonosno tržište. Nastanak jedinstvenoga europskog tržišta. Izazov tržišne utakmice u okviru dinamične globalne ekonomije prisilit će ostatak svijeta da prihvati američki model. To podrazumijeva konvergenciju ekonomske teorije i prakse, a čak se postavlja i pitanje proširenja zone slobodne trgovine na cijeli svijet do 2025. godine.
Dakle, ovaj prvi scenarij vidi EU prilagođenog globalnoj dinamici i čiji se ekonomski prosperitet čini osiguranim. Cijena je pretjerana koncentriranost na kratkoročnu profitabilnost i erozija tradicionalnih europskih vrijednosti kao što su solidarnost i socijalna kohezija.

Scenarij 2: Sto cvjetova. Doći će do destabilizacije svjetske ekonomije i politike. Uzrok će biti sve veće razlike između bogatih i siromašnih, rašireni dobro organizirani međunarodni kriminal i regionalni ekonomski sporovi.
Unatoč svim slabostima EU će opstati i neće doći do kolapsa društveno-ekonomskog sustava, ali neće se ni povećati blagostanje.

Scenarij 3: Podjela odgovornosti. Za razliku od prvih dvaju scenarija, u ovom javni sektor ima glavnu ulogu. Naime, glavni uzrok promjene bit će postupna transformacija javnog sektora. Do toga će dovesti sve manje povjerenje stanovništva u vlastite vlade i zahtjev lokalnih razina za većim političkim utjecajem u odlučivanju. Prići će se reorganizaciji vlasti na svim razinama, decentralizaciji i dijeljenju odgovornosti s regionalnim i lokalnim vlastima.
Scenarij Podijeljena odgovornost ima sve odlike dugoročnog kompromisa.

Scenarij 4: Kreativno društvo. U četvrtom se scenariju ekonomski i politički sustav također sasvim transformiraju. Promjene su mnogo brže i revolucionarnije nego u prethodnom scenariju, a u njemu Europa postaje predvodnica u novim socijalnim i ekološkim vrijednostima. Naravno, nemoguće je reći bi li postmoderna Europa ovog scenarija pripremila put za svjetsku

duhovnu renesansu ili bi se naprosto radilo o bijegu od globalnih realnosti.
Scenarij 5: Nemirno susjedstvo. U nemirnom susjedstvu Europa se pretvara u tvrđavu, a broj jedan postaje pitanje unutarnje i vanjske sigurnosti. Do napetosti između EU-a i susjeda doći će zbog ekoloških problema i smanjenja prirodnih izvora vode i nafte.
Preokupacija sigurnosnom politikom dovodi do zapostavljanja potrebnih ekonomskih strukturnih reformi.
Ovaj scenarij stoga predviđa teška vremena za EU i na unutrašnjem i vanjskom planu.
Naravno da svih pet scenarija te studije (Pobjedonosno tržište, Sto cvjetova, Podjela odgovornosti, Kreativno društvo, Nemirno susjedstvo) kao, uostalom, ni scenariji drugih studija budućnosti, nisu relevantni za hrvatsku strategiju, ali svi oni sadrže elemente koji imaju i te kakvu važnost za budući razvoj Hrvatske, njezina gospodarstva i stanovništva.
Hrvatska bi na osnovi tih elemenata, odnosno pretpostavki o ekonomskim i društvenim kretanjima u širem okruženju, i ocjene domaćih mogućnosti i potreba trebala oblikovati, slično Sloveniji u njezinom "Scenariju gospodarskega razvoja Slovenije do leta 2030", svoja najmanje dva razvojna scenarija.
Nažalost, mi, kao društvo, nemamo još uvijek jasnih spoznaja o tome što se zapravo zbilo u Hrvatskoj u proteklih 15-tak godina, a još manje o tome što nas čeka u budućnosti.